

ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ТА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ МЕДІАЦІЇ

ОГРЕНЧУК Ганна Олександрівна - аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-науковий інститут права та психології Національна академія внутрішніх справ
УДК 347.996

В статті розглядаються питання, пов'язані з двома базовими принципами медіації - принципом добровільності та принципом конфіденційності. Аналізується проект закону України про медіацію в порівнянні з Директивою № 2008/52 / ЄС Європейського парламенту та Ради з деяких аспектів посередництва (медіації) в громадянських та комерційних справах, а також відповідними законодавчими актами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації.

Ключові слова: приватне право, правовий статус, альтернативне вирішення спорів, правовий спір, медіація, правові принципи, право Європейського Союзу, принцип добровільності, принцип конфіденційності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями

Сьогодні Україна прагне до утвердження її як невід'ємної частини загальноєвропейської правової сім'ї, що вимагає приведення національного законодавства до європейських стандартів. Розвиток приватноправових тенденцій, у тому числі процесів саморегулювання, мінімізації участі держави у регулюванні приватних відносин висуває на одне з перших місць питання розвитку так званого «приватного правосуддя», відходу від монополізації функції вирішення спорів державним судом, розвитку системи альтернативного вирішення спорів. Одним з найбільш

розповсюджених у світі інститутів альтернативного вирішення спорів є медіація – вирішення спору за допомогою третьої незалежної особи, що допомагає сторонам налагодити конструктивний діалог та знайти компромісне взаємоприйнятне рішення. Слід зазначити, що сьогодні ми можемо казати про черговий етап розвитку медіації у світі, коли відповідне законодавство починає активно прийматися в країнах колишнього Радянського Союзу. Щодо України, то до Верховної Ради вже неодноразово подавалися відповідні законопроекти, але жоден з них прийнято не було. Підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС змушує знову повернутися до питання запровадження в Україні інституту медіації, оскільки це не лише питання гармонізації національного законодавства до законодавства ЄС відповідно до Директиви №2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах», а й дієвий засіб забезпечення покращення доступу до правосуддя.

Одним з визначальних питань правового регулювання медіації як самостійного способу альтернативного вирішення спору є визначення її принципів, оскільки, як слушно зазначає О.О.Кністяпіна, «декларування даних принципів та їх дотримання – одна з головних умов успішного здійснення процедури медіації» [6, с. 70].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Окремі питання медіації як одного з альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів розглядалися у працях П.О. Астахова, Н.Л. Бондаренко-Зелінської, О.А. Брижинського, В.С. Гопанчука, Д. Давиденка, Д.Б.Єлісєєва, І. Захар'ящевої, С.І.Калашнікової, Ю.С. Коляснікової, А.Н.Кузбагарова, А.М.Пасюка, О.І.Носиревої, Ю.Д. Притики, Е.М. Рунессона, Р.О. Халфіної, Ц.А. Шамлікашвілі, П. Штепана та ін.

Окремо слід назвати перше в правовій науці України комплексне дослідження альтернативних способів вирішення спорів О.М.Спектор «Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів».

Водночас комплексні дослідження інституту медіації сьогодні в правовій науці України відсутні.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Метою даної статті є характеристика принципів добровільності та конфіденційності як базових принципів медіації як самостійного способу вирішення цивільно-правових спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Під принципом розуміється «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку» [9, с. 714]. У свою чергу, принципи медіації визначаються як «основоположні засади організації та проведення медіації як неюрисдикційного способу врегулювання правових спорів» [5, с. 29]. Слід відмітити, що в юридичній літературі немає єдиного підходу до переліку та класифікації принципів медіації. Так саме різняться і підходи до цього питання, що запроваджені в національному законодавстві різних країн та міжнародних актах. Водночас, незважа-

ючи на існуючі відмінності, можна виділити принципи, які називаються практично всіма дослідниками і запроваджуються в законодавстві переважної більшості країн – це принцип добровільності та принцип конфіденційності.

Основоположним принципом медіації є принцип добровільності. Добровільність медіації знаходить прояв у кількох моментах. Так, перш за все, добровільність медіації полягає у тому, що участь у процедурі медіації на кожному її етапі відбувається лише за згодою сторін і ніхто не може бути примушений до звернення до медіації для вирішення спору. Так, перш за все, добровільним є звернення сторін до медіації. Це відрізняє медіацію від державного суду, коли повністю добровільною є лише участь у процесі позивача. По-друге, це право кожної зі сторін припинити участь у процесі медіації у будь-який момент. Характеризуючи даний принцип, О.М.Спектор [11] зазначає, що принцип добровільності полягає у тому, що «ніхто не може змусити сторони врегулювати свій конфлікт медіацією, якщо вони цього не бажають. Єдиним винятком з цього правила є ситуація, коли сторони прямо передбачили обов'язкове проведення медіації відповідною угодою. Медіація є добровільною процедурою на кожному етапі: від згоди сторін прийняти участь у цьому процесі та вибору медіатора, до укладання угоди. Кожна зі сторін у будь-який момент може відмовитися від проведення процедури медіації». Дещо ширше розглядає принцип добровільності медіації С.І.Калашнікова, яка вказує «принцип добровільності означає правило, згідно з яким початок та проведення процедури з примирення, а також укладання та виконання угоди відбувається виключно за волею учасників медіації. Необхідно відмітити, що принцип добровільності діє як стосовно сторін, так і стосовно медіатора» [5, с. 32].

На добровільність як принцип медіації вказується як у міжнародних актах, так і в національному законодавстві різних країн. Так, Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та ко-

мерційних справах [2] наголошує на тому, що медіація має бути добровільним процесом у тому сенсі, що сторони самі несуть відповідальність за процес і можуть організувати його так, як вважають за потрібне, а також припинити медіацію у будь-який момент.

У проекті закону України про медіацію [10], який знаходиться сьогодні на розгляді Верховної Ради України, у статті 6 «Добровільність участі у медіації» пропонується встановити наступні положення:

«1. Сторони конфлікту беруть участь у медіації на умовах взаємного добровільного волевиявлення.

2. Сторони медіації мають право відмовитися від участі у медіації на будь-якій із її стадій.

3. Будь-який тиск на сторони конфлікту з метою проведення або припинення медіації забороняється».

Стаття 5 «Добровільність» Закону Республіки Казахстан «Про медіацію» [3] вказує, що умовою участі в процедурі медіації є взаємне добровільне волевиявлення сторін, висловлене в договорі про медіацію. Сторони медіації є вільними у виборі питань для обговорення варіантів взаємоприйняттого рішення. Зазначена стаття також передбачає право сторін відмовитися від медіації на будь-якій стадії. Містить стаття і дещо спірні положення, зокрема щодо права сторін під час медіації на власний розсуд розпоряджатися своїми матеріальними та процесуальними правами, збільшувати або зменшувати розмір вимог або відмовитися від спору (конфлікту). Здається, в даному випадку казахський законодавець скористався простою калькою з цивільного процесуального законодавства в частині, що стосується права позивача на збільшення або зменшення позовних вимог та відмови від позову. Викликає сумніви, що вказані положення можна розглядати у контексті принципу добровільності медіації, оскільки, по-перше, малоімовірно, що збільшення розміру вимог можна вважати компромісним варіантом і, відповідно, таким, що призведе до розв'язання конфлікту та вирішення спору. По-друге, відмовитися від спору (конфлікту) просто

неможливо. Спір можна завершити за взаємною згодою. Щодо конфлікту, то його можна лише розв'язати, врахувавши максимально прагнення сторін. Щодо відмови, то відмовитися можна від самої процедури медіації.

Другим базовим принципом медіації є принцип конфіденційності. На даний принцип вказується у всіх досліджених автором нормативно-правових актах. Конфіденційність розглядається у юридичній літературі як одна з ключових переваг медіації порівняно з державним судочинством. Американський професор Керрі Менкель-Мідоу характеризує конфіденційність як одну з ключових цінностей неформальних процедур, що дозволяє укладати угоди та розв'язувати конфлікти без створення прецедентів, а також із забезпеченням таємниці приватних справ будь-яких сторін спору, як організацій, так і фізичних осіб [8, с. 126]. До конфіденційної може бути віднесена будь-яка інформація. Так, О.М.Спектор [11] вказує, що «сторони можуть визнати конфіденційною як інформацію про саме існування конфлікту, так і щодо будь-яких аспектів спору. Угода сторін відносно конфіденційності є обов'язковою для медіатора. Принцип конфіденційності поширюється і на сам факт звернення сторін до медіації».

Проект закону України про медіацію [10] у статті 12 «Конфіденційність інформації» пропонує встановити наступні положення:

«1. Інформація щодо підготовки та проведення медіації є конфіденційною, якщо сторони медіації не домовилися про інше.

2. Медіатор не має права розголошувати інформацію щодо медіації без згоди сторін медіації.

3. Сторона медіації не має право розголошувати інформацію щодо медіації без згоди іншої сторони.

Інші учасники медіації не мають право розголошувати інформацію щодо медіації без згоди сторін.

4. Особа не може бути допитана як свідок у справі (провадженні), в якій вона брала участь як медіатор.

5. Зміст медіаційної угоди не включа-

ється до звіту про проведення медіації».

Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах, визначаючи конфіденційність як важливу ознаку процедури медіації, вказує на необхідність передбачити мінімальний ступінь сумісності норм цивільного процесуального права стосовно захисту конфіденційності. Це ж саме стосується і господарського процесу та арбітражного розгляду. Крім того, стаття 7 Директиви встановлює, що, враховуючи те, що збереження конфіденційності є однією з вимог до проведення процедури медіації, держави-члени ЄС мають гарантувати, що, за відсутності іншої позиції сторін, особи, що беруть участь у процедурі медіації звільняються від обов'язку свідчити в цивільному або комерційному судовому процесі або арбітражі стосовно інформації, що стала їм відома завдяки проведенню медіації. Виключенням з даного правила можуть бути ситуації:

а) коли це необхідно для суспільного порядку, особливо для захисту першочергових інтересів дітей або для запобігання будь-якого посягання на фізичну або психологічну безпеку людини;

б) коли оприлюднення змісту угоди, досягнутої за допомогою медіації, необхідно для здійснення або виконання цієї угоди [2].

Аналізуючи положення проекту закону України про медіацію положенням Директиви слід сказати наступне. Так, щодо сумісності норм цивільного процесуального права стосовно захисту конфіденційності проектом закону передбачається внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, а саме частину 1 статті 51 «Особи, які не підлягають допиту як свідки» пропонується доповнити пунктом 5 наступного змісту: «5) медіатори – про відомості, одержані ними під час проведення медіації». Проте здається, що більш правильним було б викласти це положення у наступній редакції: «5) особи, що брали участь у процедурі медіації – про відомості, одержані ними під час проведення медіації». Звертає на себе увагу і те, що запропоновані про-

ектом закону положення стосовно конфіденційності не містять жодних виключень. Проте можливість обмеження конфіденційності передбачена як міжнародними актами, так і національним законодавством зарубіжних країн.

Так, наприклад, Закон Республіки Молдова «Про медіацію» від 14 червня 2007 року [4] у статті 11 «Конфіденційність», встановлюючи загальне правило про те, що інформація, що була отримана під час медіації, не може розголошуватись та наводитись сторонами та медіатором в іншому процесі або в інших інстанціях, а також не може використовуватись неадекватно у власних цілях, у частині 3 вказує на те, що, «відступаючи від принципу конфіденційності, медіатор зобов'язаний повідомити компетентним органам про злочин, що готується, про що йому стало відомо в межах процесу медіації».

Стаття 5 Федерального Закону Російської Федерації «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)» [12] встановлює, що при проведенні процедури медіації зберігається конфіденційність всієї інформації, що має відношення до цієї процедури, за виключеннями, передбаченими федеральними законами та встановленими домовленістю сторін.

Відповідно до статті 8 «Конфіденційність» Закону Республіки Казахстан «Про медіацію» [3], учасники медіації не мають права розголошувати відомості, що стали їм відомі під час медіації, без письмового дозволу сторони медіації, що надала цю інформацію. Крім того, частина третя статті 8 Закону Республіки Казахстан «Про медіацію» вказує на те, що розголошення учасником медіації інформації, що стала йому відомими під час медіації, без дозволу сторони медіації, що надала таку інформацію, тягне відповідальність, передбачену законами Республіки Казахстан. У частині другій вказаної статті також наголошується, що медіатор не може бути допитаний у якості свідка про відомості, що стали йому відомі під час медіації, за виключенням випадків, передбачених законами Республіки Казахстан. Отже, виключення з принципу конфіденційності

встановлюється лише стосовно медіатора.

Характеризуючи принцип конфіденційності, слід також звернути увагу на положення, що містяться у Типовому законі ЮНСІТРАЛ (Комісії ООН з міжнародного торгового права) від 24 червня 2002 року [13]. По-перше, це стаття 9 «Конфіденційність», яка встановлює, що якщо сторони не домовились про інше, то вся інформація, що стосується погоджувальної процедури, є конфіденційною. Виключенням з даного загального правила є ситуації, коли розкриття такої інформації є необхідним відповідно до закону або для цілей виконання мирової угоди. У той же час Типовий закон містить статтю 8 «Розкриття інформації», яка встановлює, що «у випадках, коли посередник отримує від однієї зі сторін інформацію, що стосується спору, він може розкрити сутність цієї інформації іншій стороні погоджувальної процедури. Водночас, якщо сторона повідомляє посереднику яку-небудь інформацію з прямою умовою про збереження її конфіденційності, ця інформація не розкривається іншій стороні погоджувальної процедури». Таким чином, правила стосовно конфіденційності можуть існувати не лише, умовно кажучи, на рівні «учасники медіації – зовнішній світ», а й усередині самої процедури.

Подібним чином питання конфіденційності вирішується в Законі Республіки Молдова «Про медіацію» від 14 червня 2007 року [4] у статті 11 встановлюється, що заради збереження конфіденційності медіатор може, по-перше, попереджати учасників процесу медіації про обов'язок зберігати конфіденційність інформації і наполягати, у разі необхідності, на підписанні угоди про конфіденційність і, по-друге, на вимогу однієї зі сторін, зберігати конфіденційність повідомлюваної йому інформації у відносинах з іншою стороною.

У зв'язку з принципом конфіденційності медіації у юридичній літературі висловлюється позиція стосовно необхідності знищення всіх документів, що мають відношення до медіації, після закінчення процедури [1, с. 64]. Протилежної думки дотримується С.І.Калашнікова, яка обґрунтовує свою позицію наступним чином: «часто ви-

никає необхідність зберігати документи, складені при проведенні процедури медіації, наприклад, з метою наступного аналізу проведеної роботи та узагальнення практики. Разом з тим матеріали попередньої процедури можуть бути корисними у ситуаціях, коли сторони вдруге звертаються до медіатора для узгодження або конкретизації окремих пунктів договору» [7]. Оскільки всі питання стосовно процедури медіації вирішуються виключно сторонами, здається логічним, що питання збереження чи знищення документів, що стосуються медіації, має вирішуватись виключно за згодою сторін і обов'язково обумовлюватись у договорі про медіацію.

Принцип конфіденційності медіації міцно пов'язаний з питанням допустимості доказів в інших інстанціях. Так, Типовий закон ЮНСІТРАЛ [13] містить статтю 10 «Допустимість доказів в інших розглядах», яка встановлює, що сторона погоджувальної процедури, посередник або третя особа, включаючи осіб, що брали участь у погоджувальній процедурі, не може наводити або представляти у якості доказів та посилатися у своїх свідченнях у межах арбітражного, судового або аналогічного розгляду будь-який з наступних елементів:

- пропозицію однієї зі сторін про звернення до погоджувальної процедури або той факт, що одна зі сторін висловила готовність до участі у погоджувальній процедурі;

- думки та пропозиції, що були висловлені однією зі сторін погоджувальної процедури стосовно можливого врегулювання спору;

- заяви або визнання, що були зроблені однією зі сторін під час погоджувальної процедури;

- пропозиції посередника;

- той факт, що одна зі сторін виявила готовність прийняти пропозицію про врегулювання, зроблену посередником;

- документ, підготовлений виключно для цілей погоджувальної процедури.

Виключенням, коли наведена вище інформація може бути розкрита та допущена у якості доказу, є ситуація, коли це вимагається у силу закону або є необхідним

для виконання мирової угоди. Слід мати на увазі, що наведене вище правило стосовно допустимості доказів діє незалежно від того, чи пов'язаний спір, що розглядається, зі спором, що вирішувався під час погоджувальної процедури, чи ні.

Аналогічні, за деякими виключеннями, положення містить і стаття 5 Федерального Закону Російської Федерації «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)» [12]. Так, не може бути допущена у якості доказів наступна інформація:

- пропозиція однієї зі сторін про застосування процедури медіації, а також готовність однієї зі сторін до участі у проведенні медіації;
- думки або пропозиції, висловлені однією зі сторін стосовно можливості врегулювання спору;
- визнання, зроблені однією зі сторін, під час проведення процедури медіації;
- готовність однієї зі сторін прийняти пропозицію медіатора або іншої сторони щодо врегулювання спору.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Визначення принципів медіації має як теоретичне, так і практичне значення. Так, перш за все, визначення принципів є невід'ємною складовою характеристики медіації як правового інституту. Крім того, чітке визначення принципів медіації надасть можливість в умовах нерозвиненості та, можливо, певний період недосконаlostі національного законодавства у сфері медіації, успішно використовувати аналогію права для вирішення практичних проблем, що виникатимуть під час застосування відповідного законодавства.

Принципи медіації – це головні засади організації медіації як самостійного способу вирішення спорів. Основним принципом медіації, що визнаються законодавством та доктриною та виділяється окремо, є принцип конфіденційності. Інший загальноновизнаний принцип – принцип добровільності, частіше розкриваються через окремі положення нормативно-правових актів і через саме поняття медіації.

Підхід розробників проекту закону України про медіацію у частині виділення та розкриття окремих принципів медіації слід вважати позитивним виходячи з того, що медіація є для України новим правовим явищем, а відтак необхідно створити засади правового регулювання цього правового явища. Крім того, подібний підхід значно спрощує застосування, у разі необхідності, аналогії права.

Положення, що стосуються принципу добровільності, мають бути поширені законом не лише на сторони медіації, а й на медіатора та інших учасників процедури медіації, оскільки сама процедура медіації має значні психологічні особливості, що практично виключає її успішність при примусовому залученні до неї.

Кажучи про принцип конфіденційності, можна виділити три основні моменти, що мають в обов'язковому порядку знаходити відображення у законодавстві: по-перше, існування презумпції конфіденційності інформації, отриманої в процесі медіації, у відносинах, що виникають поза процедурою медіації. Це означає, що, якщо сторони не домовились про інше, всі учасники медіаційного процесу зобов'язані зберігати в таємниці інформацію, що стала їм відома у зв'язку з їх участю у процедурі медіації. Спірним у цьому контексті є питання збереження чи знищення документів, що стосуються медіації. Виходячи з принципу добровільності, дане питання має вирішуватись виключно за згодою сторін і обов'язково обумовлюватись у договорі про медіацію.

По-друге, у законодавстві мають бути чітко визначені ситуації, коли правило стосовно конфіденційності не діє.

По-третє, існування презумпції неконфіденційності інформації, отриманої медіатором під час медіації, для сторін процесу. Дана презумпція означає, що, якщо не було обумовлено інше, медіатор має право повідомити інформацію, отриману від однієї сторони процесу медіації, іншій стороні. Таке становище є цілком логічним, оскільки процедура медіації спрямована не лише на вирішення спору, а й на з'ясування справжніх намірів сторін, пошуку компро-

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання, що стосуються двох базових принципів медіації – принципу добровільності та принципу конфіденційності. Аналізується проект закону України про медіацію у порівнянні з Директивою № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах, а також відповідними законодавчими актами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації.

SUMMARY

The article deals with problems concerning the two basic principles of mediation - the confidentiality principle and the voluntariness principle. Author analyzes the draft law of Ukraine on mediation as compared with the Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, as well as the corresponding legislative acts of the Republic of Belarus, Republic of Kazakhstan and the Russian Federation.

місу, розв'язання конфлікту. Для досягнення цієї мети необхідно узгоджувати волю сторін, що неможливо без повідомлення однієї сторони про претензії, наміри, прагнення іншої.

Література

1. Аллахвердова О. В. Медиация – переговоры с участием посредника / О. В. Аллахвердова, А. Д. Карпенко., СПб : Роза мира, 2007 – 144 с.

2. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95

3. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года «О медиации» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376#pos=250;34

4. Закон Республики Молдова от 14 июня 2007 года №134-XVI «О медиации» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=22397

5. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции : дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс» / Светлана Игоревна Калашникова. – Екатеринбург. – 2010. – 258 с.

6. Книсяпина О. А. Российский закон о медиации : сравнительный анализ некоторых положений / О. А. Книсяпина // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». – 2011. – №1 (9). – С. 69-72

7. Комментарий Федеральному закону «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (проце-

дуре медиации)» / отв. ред. С. К. Загайнова, В. В. Ярков. М., 2011. – 272 с.

8. Менкель-Мидоу К. Американский национальный доклад. Неформальное, формальное и «полуформальное» правосудие в США / Гражданский процесс в межкультурном диалоге: евразийский контекст: Всемирная конференция Международной ассоциации процессуального права, 18–21 сентября 2012 г., Москва, Россия: Сборник докладов / Под ред. д.ю.н. Д.Я. Малешина; Международная ассоциация процессуального права. – М.: Статут, 2012. – 720 с.

9. Новый тлумачний словник Української мови: в 4-х т. / Уклад. В.В. Ярошенко, О.М. Сліпущко. – К.: Аконтіт, 1998. – Т. 3. – 928 с.

10. Проект Закону України про медіацію. Реєстраційний номер 2425а від 03.07.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?p3511=47710

11. Спектор О.М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: дис.. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.03. «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ольга Михайлівна Спектор. – Київ, 2012 – 219 с.

12. Федеральный Закон Российской Федерации «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» №193-ФЗ от 27 июля 2010 г. // СЗ РФ. 2010. № 31. Ст. 4162.

13. ЮНСИТРАЛ Типовой закон о международной коммерческой согласительной процедуре и Руководство по принятию и применению 2002 год [Электронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-conc/03-90955_Ebook.pdf